

Aproximación á Historia da Música

Definicións e conceptos previos

As definicións sobre o concepto de «música» son moitas e variadas. Ao longo da historia, recibe diferentes tratamentos e acepcións e constitúe unha das manifestacións do espírito creador do ser humano, relacionándose directamente con aspectos sociais e culturais.

Na mitoloxía grega, a «música» fai referencia a calquera arte presidida polas musas¹: nos períodos heleno e helenístico, a música ten un papel central na sociedade civil e relixiosa, promovendo o entretemento e formando parte de razoamentos científico-filosóficos. Platón (s.v-vi a.c.) concibía a música como a arte educativa por excelencia que se insire na alma e forma a ésta, na virtude. Boecio (s.VI) consideraba a música como a “habilidade de examinar [...] a diversidade de sons [...] por medio da razón e os sentidos”. Santo Tomás (s.XIII) consideraba a música como “a máis noble das ciencias humanas [...] que ocupa o primeiro lugar entre as artes liberais”. Rousseau, (s.XVIII) definía a música como “o arte de combinar sons de xeito agradable ó oído”. Pau Casals (s.XIX-XX), mantiña que “a música, esa marabillosa linguaxe universal, debería ser unha fonte de comunicación”.

Non será ata os anos noventa do século pasado, cando fraguen as primeiras definicións concretas (e complexas) sobre este concepto.

[...] as definicións e conceptos sobre música eran difusos e dependían, en grande medida, da época, o lugar e sobre todo, dos diferentes puntos de vista. Durante a Idade Media os trovadores e músicos ambulantes non eran considerados músicos coma hoxe en día, senón filósofos, capaces de manexar os conceptos teóricos de harmonía. [...] Non obstante, existen outras moitas perspectivas para intentar explicar o que é a música².

¹O término «música» [...] deriva do grego *mousike* (*techne*) (arte das musas), feminino de *mousikos* «pertencente ás musas», de *Mousa* «Musa».

²López Cobas, L.: *Historia da Música*, Conservatorio Profesional de Música de Ourense, (Setembro, 2021)

Pensamentos sobre o significado da «música»

Ao longo da historia, existen diversos puntos de vista ou perspectivas sobre a música. Para comprender o concepto e a importancia que esta terá sobre a sociedade de cada época, compre coñecer algunhas das reflexións que darán lugar ás diferentes concepcións sobre música que hoxe coñecemos.

Música como ciencia. Pitágoras, filósofo grego do século V a.c. afirmaba:

os números son as cousas; agora ben, a música é número. O mundo é música;
o cosmos é unha lira sublime de sete cordas.

Música como arte. Richard Wagner, compositor alemán do s. XIX, consideraba:

“o son vén do corazón e a súa linguaxe artística natural é a música. A melodía é a lingua absoluta, a través da que o músico fala a todos os corazóns”.

Música como feito musical. O filósofo francés Descartes, (s. XVII) afirmaba sobre a música o seguinte: “A mesma cousa que a uns invita a bailar a outros pode facer chorar. Pois isto non provén senón da asociación de ideas na nosa mente; como aqueles que algunha vez se divertiron bailando con certa peza, tan pronto como a volvan a escoltar volverán ás ganas de bailar; pola contra, se algún só oíu gallardas cando lle aconteceu algo malo, volverá a entristecerse cando as escoite de novo”.

Música en relación co tempo. A definición tradicional, establece que “A música é a arte que se expresa combinando os sons co tempo”.

Música como expresión de sentimentos. Kant, filósofo alemán (s.XVIII) comentaba ao respecto que “A música é a linguaxe do sentimento. A música é a arte de expresar unha agradable sensación de sentimentos por medio dos sons”.

Segundo as definicións anteriores, observamos que a música pode ser abordada dende moi diversos puntos de vista. Hugo Riemann, musicógrafo alemán do século XIX, afirma sobre a música, o seguinte:

A música é, ao mesmo tempo, unha arte e unha ciencia. Como arte, non é senón a manifestación do belo por medio dos sons; pero esta manifestación descansa nunha ciencia exacta, formada polo conxunto de leis que rexen a produción dos sons, ao mesmo tempo que as súas relacións de altura e duración.

Ata o de agora, as perspectivas anteriores sobre a música introducen algo fundamental: a “temporalidade”. Que quere dicir este concepto?

Coas palabras dinse cousas humanas; coa música exprésase iso que ninguén coñece nin pode definir, pero que en todos existe en maior ou menor forza. A música é a arte por natureza. Podería dicirse que é o campo eterno das ideas... Para poder falar dela, necesítase unha gran preparación espiritual e, sobre todo, estar unido intimamente aos seus segredos.³

³Para García Lorca (1977) a música tiña un carácter dificilmente explicable.

Figura 1: Representación de Zeus e as nove musas fillas de Zeus. - (wikimedia)

A música como linguaxe universal

O ser humano sente a necesidade de expresarse e comunicarse. A música, como o resto de artes, é unha linguaxe a través da que expresarnos e comunicarnos. É un medio de comunicación e, ao igual que un idioma emprega a palabra para crear estruturas gramaticais, a música emprega o son e as súas múltiples combinacións para expresar ideas, sentimentos, conceptos, etc.⁴ A mensaxe musical, abrangue aspectos e disciplinas variadas:

[...] en realidade, a definición de Música esténdese moito máis alá destes límites desde o mesmo momento en que por primeira vez o home emitiu un son valéndose dun instrumento. Esas harmonías e melodías non só eran un son belo, unha expresión de Beleza, senón que estableceron unha forma de linguaxe, unha nova maneira de expresarse e de sentir, así como de transmitir sensacións, imaxes e conceptos que abarcan desde a simple intención de comunicarse, ata a Filosofía, a Política, a Ética ou os complicados principios cosmolóxicos, sen esquecer o papel tan importante que desempeñou dentro da Relixión ao longo da historia. Por todo iso, a Música é merecedora de ser considerada unha forma de linguaxe, así como unha disciplina científica e o seu estudo é necesario para coñecer o desenvolvemento dunha parcela da cultura do ser humano e comprender mellor a evolución do mesmo dentro da historia e a súa necesidade de comunicación.⁵

Considerada como arte, ciencia e linguaxe universal, sabemos que é un medio de expresión sen límites capaz de chegar ao máis íntimo de cada persoa, de transmitir diferentes estados de ánimo e emocións. escoitar e “facer” música, desenvolve a sensibilidade, a creatividade e a capacidade de abstracción ou análise:

Propíciannos a descubrir o noso propio mundo interior, a comunicación con “o outro” ou “os outros” e a captación e apreciación do mundo que nos rodea. A

⁴Para García Lorca (1977) a música tiña un carácter dificilmente explicable.

⁵(Gutiérrez Machó, 2013, p. 16)

música, xa sexa mediante o comportamento de interpretación, de escoita ou de composición, se esta é adecuada, condúcenos a unha “reharmonización” do estado de ánimo e dos sentimentos.⁶

Coa súa propia linguaxe, pode falarnos entre outras moitas cousas:

- dunha civilización: música occidental, oriental, africana, etc.
- dos sentimentos dunha persoa: por exemplo a sonata *Claro de Luna* de L.v. Beethoven, *Lamento de Adriana* de C. Monteverdi
- o sentir dun pobo: caso dun himno nacional

Creación artística-musical

A música é unha **arte abstracta** que posúe un grao de abstracción superior a calquera outra, e polo tanto, é unha **arte espiritual, humana e universal**. Precisa, certos coñecementos específicos para chegar a comprender plenamente a realidade científica que lle da forma; é unha **arte dinámica**, que transcorre no tempo (temporalidade); o oínte, necesita ir interiorizando a obra⁷ a medida que a escoita, para así poder captala⁸ íntegramente; por iso, é unha **arte viva** capaz de facer presente calquera tempo histórico⁹.

Cando afirmamos que a música é ciencia e arte ao mesmo tempo, significa que dunha mesma obra podemos facer unha análise rigurosa, técnica, formal, estilística, etc. e igualmente, disfrutar do pracer estético de escoitar sen máis. Polo tanto, estes dous aspectos —científico e artístico— chegan nun todo: a obra de arte musical.

O proceso creador e a inspiración

Transmisión da mensaxe musical

Se observamos o exemplo (referencia ao exemplo), vemos que o modo en que se transmite a mensaxe, varía segundo se trate de obras de arte estáticas ou dinámicas. No exemplo, entre o cadro de Goya e o espectador non hai intermediarios; a obra de arte permanece inalterable co paso do tempo para calquera espectador que queira contemplala. No mesmo exemplo, no caso da obra de Beethoven a mensaxe, non chega

⁶(Moreno, 2003)

⁷Para que a música exista, debe desenvolverse no tempo e, permitir así que o oínte a poida apreciar. A “memoria auditiva” xoga aquí un papel importante, pois o oínte non poderá apreciar ben a música, se non retén na memoria algúns dos seus compoñentes como poden ser, a melodía, o ritmo ou timbre.

⁸As artes estáticas como a pintura, precisan dun lugar determinado, un espazo, que permite ao espectador contemplalas o tempo que queira e captalas dun golpe coa mirada. Segundo a clasificación tradicional das belas artes, son artes estáticas ou do espazo: a pintura, a escultura e arquitectura por exemplo. Como artes dinámicas, consideramos: a poesía, danza, música e o cine por exemplo.

⁹A música renace con cada interpretación, e está constantemente nun proceso de reactivación. O resultado, depende tanto dos intérpretes coma do público e por iso, podemos definir a música de dous xeitos: coma obxecto autónomo (produto) e coma proceso (actividade).

de maneira tan directa: o compositor, escribe a partitura que ha ser executada por un ou varios intérpretes, que dan vida á obra; o oínte recibe a música interpretada e polo tanto a obra musical ideada polo autor. O intérprete, neste caso debe ser capaz de conxugar por unha parte, a liberdade creadora[^cita:liberdade-creadora] e por outra a fidelidade ao escrito polo compositor: influirá aquí, polo tanto, a calidade do instrumento e as cualidades do propio instrumentista. A boa recepción da mensaxe, non depende únicamente do escrito polo autor da obra no momento da creación, senón tamén da interpretación —recreación— que se faga en cada momento:

Non quero que se interprete a miña música, só é preciso tocar o que está escrito.

Audición e oínte. Como escoitar?

Aprendo a escoitar música

A sensibilidade musical

Apreciar e comprender a música

Coñecer axuda a comprender

A obra de arte musical

Concepto de música

En pleno século XXI, o concepto de «música» debe resultarnos bastante familiar. As novas tecnoloxías da información e da comunicación son grandes impulsoras pois vivimos rodeados dela. As novas tecnoloxías contribúen á difusión do produto e tamén da actividade musical entre a sociedade.

Unha primeira aproximación ao concepto, lévanos a pensar que a música é un medio de expresión dos sentimentos humanos, unha manifestación artística e cultural dos pobos, que adquire diferentes formas, valores estéticos e funcións segundo o seu contexto.

Algunhas definicións aceptadas

Música La música [...] es el arte de organizar sensible y lógicamente una combinación coherente de sonidos y silencios respetando los principios fundamentales de la melodía, la armonía y el ritmo, [...].¹⁰

- A Real Adademia Galega da lingua, define a «música» como:

Arte de combinar harmoniosamente os sons, segundo unhas regras preestablecidas.

Podemos concluír que, a música é unha combinación ordenada de ritmo, melodía e harmonía, agradable ao oído humano.

¹⁰Definición de música consultada na wikipedia.

Figura 2: Insertar imaxes en RStudio.

Relación entre historia e música

Se ben o concepto de «música» pode estar máis ou menos claro, abordaremos agora o significado de «historia da música».

*La **Historia de la música** es el estudio de las diferentes tradiciones en la música y su orden en el planeta.*

[...] aquella disciplina que trata el estudio de la evolución de las diferentes tradiciones musicales a lo largo del tiempo.

Estas son algunhas ideas sobre o concepto de «historia da música», que nos aproximan ao concepto que estamos a buscar. De xeito formal, atopamos as seguintes definicións:

- a Real Academia Española da lingua (RAE) define textualmente «historia» como:

1.- *Narración y exposición de los acontecimientos pasados y dignos de memoria, sean públicos o privados.*

2.- *Disciplina que estudia y narra cronológicamente los acontecimientos pasados*

3.- *Conjunto de los sucesos o hechos políticos, sociales, económicos, culturales, etc., de un pueblo o de una nación.*

5.- *Conjunto de los acontecimientos ocurridos a alguien a lo largo de su vida o en un período de ella*¹¹

- a Real Adademia Galega da lingua (RAG), define «historia»:

1. Conxunto de feitos ocorridos no pasado, que afectan a toda a humanidade, a un grupo, unha persoa, unha institución, a unha faceta concreta dese pasado etc.

¹¹Definición de historia, RAE consultado en <https://www.rae.es>, (Setembro, 2020).

2. Ciencia que estuda eses feitos.¹²

Concluiremos entón, que a finalidade da Historia da Música occidental é, entre outras:

- o estudo da evolución das diferentes manifestacións musicais (a tradición musical) das culturas de occidente (neste caso as culturas e sociedades musicais europeas) ao longo do tempo.

Obxectivos e problemática da materia

O principal obxectivo da Historia da Música é o **estudo da evolución da música ao longo da historia da humanidade**.

Un dos problemas, que debemos afrontar na historia da música, é atopar unha definición máis ou menos aceptada e consensuada do que se entende por «música», dado que non significa e non se refire ao mesmo en tódalas culturas. Algunhas, inclúen dentro do concepto de «música» aspectos da danza, poesía, etc. e outras culturas, pola contra, non empregan ningún término para referírense á música en sí.

Por outra parte, a «historia da música occidental» exclúe moitas manifestacións musicais como a música popular actual, a música tradicional europea e non europea. Exclúe tamén do seu ámbito de estudo, a música clásica oriental chinesa, xaponesa ou india. Así o seu campo de estudo redúcese, exclusivamente á “música culta” europea, a pesares de si estudar algunha música non europea que segue certos cánones europeos.

Outra cuestión que influirá no concepto é a «orixe da cultura occidental». Cando comeza a cultura occidental? ou mellor dito, desde cando consideramos que comeza a cultura occidental?

A actividade musical e o produto musical

Unha das cuestións que teremos en conta en primeiro lugar, será diferenciar entre música como actividade e música como resultado desa actividade.

En primeiro lugar, diferenciaremos a música como **actividade**, onde unha ou máis persoas participan creando, interpretando ou escoitando música; en comparación coa música como **produto** isto é, o resultado desta actividade é algo sólido, coa posibilidade de ser escrito con sistemas de notación dando como resultado unha obra musical, por exemplo. Neste caso, obtemos un produto (obra musical) resultante dunha actividade (composición).

A actividade musical pode considerarse como un proceso bastante complexo, que abarca varias fases: **producción, difusión e consumo**.

¹²Definición de historia, RAG consultado en <https://academia.gal/diccionario> , (Setembro 2020)

Para comprender a actividade musical, como proceso creativo, vexamos o seguinte exemplo tendo en conta as fases indicadas no parágrafo anterior: imaxinemos por un momento, que como resultado dun intre de inspiración, escribimos unha sinxela melodía que nos gusta moito e non queremos esquencer (**composición**). Despois de interpretala repetidas veces, decidimos compartila en público o cal resulta todo un éxito (**interpretación**). Chegados a este punto, e despois do éxito da nosa creación, decidimos realizar unha xira de concertos (**audición**).

O exemplo anterior, lévanos a relacionar as diferentes fases do proceso (produción, difusión e consumo) coas súas equivalentes actividades (composición, interpretación e audición) tal que, producimos o noso grande éxito cando comparamos unha sinxela melodía, que difundiremos ao público por medio da interpretación e, finalmente, por medio dos concertos (audición) fomentamos o seu consumo.

FASE	ACTIVIDADE
Produción	Composición
Difusión	Interpretación
Consumo	Audición

Para estudar a actividade musical historicamente (o “proceso musical”), imos centrarnos por un igual nas tres fases do proceso, polo que trataremos a produción, facendo referencia aos intérpretes, ás técnicas e sobre todo aos contextos de escoita (audición), entre outros.

Música de tradición oral e notación musical

A posibilidade de estudar música historicamente, baséase na existencia dunha transmisión dela ao longo do tempo (tradición oral).

En case todas as culturas e tempos, a música transmitiuse por medio da escoita e posterior repetición. Isto é o que se chama **transmisión oral**(propio da idade da memoria)

Tamén existe a posibilidade de transmitir - e almacenar - música con varios métodos de escritura musical, dando lugar a transmisión escrita (idade de notación).

Música popular e «música culta»

A actividade musical, prodúcese en todos os grupos sociais e nun gran número de situacións diferentes. Algunhas manifestacións musicais adquiriron un maior prestixio social, ben pola súa relación e vinculación coa alta sociedade, ben polas súas características de formación e profesionalización. Estamos a diferenciar música académica, tamén coñecida como “clásica” ou “cult”, fronte a unha enorme variedade de música popular, normalmente considerada de menor prestixio.

O estudo da música debería abarcar todos os estilos, pero neste caso trataremos só o estudo dos estilos académicos.

O enfoque eurocéntrico

Cando estudamos a historia da música, adoitamos centrarnos en produtos musicais escritos da tradición académica europea, polo que acurtamos drasticamente o obxecto de estudo. O resto - actividade musical, transmisión oral, música popular ou non europea - son obxecto de estudo da etnomusicoloxía, que normalmente non aplica o enfoque histórico.

Este enfoque “eurocéntrico” da Historia da Música, deixa fóra numerosas manifestacións musicais, tanto académicas como populares de fóra de Europa, que nalgúns casos tiveron unha forte influencia no propio desenvolvemento da música europea; se ben teremos en consideración, que foi no continente europeo onde se crearon os principais tratados e estudos sobre música.

0.0.1. Cánon e repertorio

Ao longo do século XIX desenvóléronse dúas ideas ou conceptos importantes: o *canon* e o *repertorio*. O primeiro refírese ao conxunto de compositores e obras obxecto de estudo; o segundo é o conxunto de obras que, por unha ou outra razón, seguimos interpretando e escoitando. Ámbolos dous conceptos derivan de certos criterios de “calidade musical” malia que é certo que son, á súa vez, produtos culturais europeos creados en contextos políticos, sociais e ideolóxicos específicos.

O feito de que se exclúa a música non europea ou popular, fainos pensar na discriminación étnica e de clase, que mantiveron certos musicólogos, intérpretes, críticos, (...) do século XIX. A exclusión do canon da muller como compositora, é outro exemplo destes prexuízos e discriminación [^cita:exclusión_muller], así como o silencio ao que foron sometidos aqueles compositores [^cita:exclusión_compo] que non se axustaban ao modelo ou idea de evolución da música occidental da época. Sen dúbida, outra das ideas que marcaron este concepto de canon foi a valoración dos nacionalismos,¹³ que explica así que predominase certa música sobre outra.

¹³A idea do nacional ou nacionalista tamén influíu na creación do canon. O feito de que as universidades máis importantes de finais do século XIX e principios do XX fosen as de Alemaña e que a escola historiográfica alemá dominase un período decisivo na historiografía musical, explica a abundancia de compositores xermanos no canon.